
Å snakke med barn om vanskelige tema

«Hva anser pedagogiske ledere i barnehagen som vesentlig for å kunne møte barn i samtaler om vanskelige tema?»

Malin Serine Sarnes

Kandidatnummer: 11

Bacheloroppgave- BHBAC3970
Mangfoldig språkmiljø i barnehagen

April 2022, Trondheim

Bacheloroppgaven er et selvstendig studentarbeid gjennomført ved Dronning Mauds Minne Høgskole for Barnehagelærerutdanning og er godkjent som en del av barnehagelærerutdanningen. Under utarbeidelse av oppgaven har studenten fått veiledning ved DMMH.

Forord

Jeg vil starte med å takke medelevene mine for all hjelp og støtte i studieforløpet, og spesielt under skrivingen av denne bacheloroppgaven. Videre vil jeg takke mine to veiledere, Sissel Dahlen Fjæran og Marit Semundseth, for oppmuntring og god veiledning. En spesiell takk til Marit som var på rett sted til rett tid.

Jeg må også gi en stor takk til informantene mine som gjorde denne oppgaven mulig.

Innholdsfortegnelse

Å snakke med barn om vanskelige tema	1
1. Innledning	5
1.1. Bakgrunn for valg av tema.....	5
1.2. Oppgavens oppbygging.....	7
2. Teori.....	7
2.1. Den viktige dialogen.....	7
2.1.1. Hverdagssamtalen	9
2.2. Personalets rolle.....	9
2.2.1. Trygg tilknytning.....	10
2.3. Bokutvalget i barnehagen.....	12
2.3.1. Bøker med vanskelige tema.....	13
2.3.2. Personalets betydning i lesestunden.....	14
3. Metode	15
3.1. Valg av metode.....	16
3.2. Planlegging av datainnsamling	16
3.3. Utvalg av informanter.....	17
3.4. Analysearbeid	17
3.5. Metodekritikk	18
3.6. Ethiske retningslinjer.....	20
4. Funn og drøfting.....	20
4.1. Personalets kompetanse.....	21
4.1.1. Personlig trygghet.....	22
4.2. Et godt forarbeid.....	23
4.2.1. Planlagte samtaler.....	24
4.2.2. Snakkegrupper	25
5. Avslutning og konklusjon	27

6. Litteraturliste	29
7. Vedlegg.....	32
7.1. <i>Intervjuguide</i>	32
7.2. <i>Informasjon- og samtykkeskjema</i>	33

1. Innledning

Det er ikke alltid like lett å vite hvordan man skal snakke med barn om tema som for en selv kan oppleves som vanskelig eller ubehagelig. For noen kan dette oppleves som spesielt krevende, men for personalet i barnehagen er dette en del av arbeidet.

Gjennom den daglige og nære kontakten med barna er barnehagen i en sentral posisjon til å kunne observere og motta informasjon om barnas omsorgs- og livssituasjon.

Personalet skal ha et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep, og vite hvordan dette kan forebygges og oppdages.

(Utdanningsdirektoratet, 2017, s.11).

I denne oppgaven har jeg valgt å ta for meg det å snakke med barn om vanskelige tema, som en del av det viktige arbeidet personalet i barnehagen gjør for at alle barna skal få en god barndom og et godt liv (utdanningsdirektoratet, 2017, s.8). Jeg skal etter beste evne, gjennom relevant teori og drøfting av funn se på hva tre pedagoger i én barnehage anser som vesentlig for å kunne møte barn i samtaler om vanskelige tema.

I den forbindelse må man se litt på hva som legges i ordene *vanskelig tema*. I denne oppgaven knyttes de opp mot tema man føler er vanskelig eller ubehagelig å snakke om, og som vekker følelser i oss, slik som skam, avsky, redsel og sinne. Som en del av denne tematikken har det opp igjennom årene blitt skrevet flere bøker som tar opp *vanskelige temaer*. Syversen (2020, s.140) omtaler dette som *alvorstung litteratur*, som har en alvorlig og tabubelagt tematikk. Det er også viktig å nevne at litteraturen ikke bare omhandler bøker, selv om det ofte knyttes til bokmediet (Syversen, 2020, s.77), og som også denne teksten blir å ta utgangspunkt i. Disse alvorstunge bøkene tar opp temaer om blant annet død, fysisk og psykisk vold og overgrep, noe man kan finne ubehagelig og vanskelig å lese og snakke om. Likevel kan de være en støtte for både voksne og barn når man skal snakke om vanskelige tema.

1.1. Bakgrunn for valg av tema

Bøker har alltid vært en stor kilde til glede for meg igjennom hele oppveksten. De har fått en stor plass i livet mitt, både hjemme og da jeg selv gikk i barnehagen. I senere tid har jeg fått anledning til å se nærmere på det arbeidet som gjøres i barnehagen, som ansatt og som student. Jeg har fått muligheten til å bli bedre kjent med hvordan noen barnehager jobber med

bøker og deres lesepraksiser. På bakgrunn av dette har jeg erfart at det ikke blir satt nok fokus på bøker med såkalte *vanskelige tema* i barnehagens, og i den sammenheng ble jeg nysgjerrig på hvordan personalet snakker med barn om vanskelige tema og hvordan de tar i bruk alvorstung litteratur i barnehagens praksis.

Samtidig som diverse styringsdokumenter, slik som rammeplanen og barnehageloven, legger føringer for barnehagens innhold og oppgaver, er Norge en del av FNs konvensjon om barns rettigheter (barnekonvensjonen) der det i artikkel 19, punkt 1 står at alle parter skal opprette tiltak for å beskytte barn mot alle former for vold, skade, misbruk, mishandling m.m. (Barnekonvensjonen, 2003). Barnehagen har en unik mulighet til å dokumentere og fange opp barn som i en eller annen form opplever situasjoner som kan føre utviklingen deres i en negativ retning. Enten det er overgrep, vold eller psykiske lidelser, er barnehagen en arena som skal arbeide for barns beste, og har en unik mulighet til å oppdage barn som utsettes for omsorgssvikt. Personalet skal kjenne til opplysningsplikten til barnevernet (Utdanningsdirektoratet, 2017, s.11), og er pliktig til å melde fra om det er mistanke om dette. Det er et stort ansvar, og det vil da være særdeles viktig at personalet føler seg trygg i usikre og ukomfortable situasjoner, og er forberedt til å ta slike samtaler slik at man kan lære barna hva som er greit, og hva som ikke er greit når det kommer til deres liv og kropper.

Gjennom denne oppgaven ønsker jeg å belyse et tema jeg mener det ikke blir snakket nok om i norske barnehager. Det er et omfattende tema jeg føler burde få betydelig plass i barnehagens praksis. Jeg håper dette bachelorprosjektet kan fungere som et tankeredskap og bidra til at barnehager kan starte en prosess med å løfte frem og forbedre barnehagens praksis i å snakke med barn om vanskelige tema (Dalland, 2012, referert i Bergsland & Jæger, 2014, s.81).

Underveis i arbeidet har problemstillingen gått gjennom flere omformuleringer, og med hjelp fra både medstudenter og veilederne mine har jeg reflektert over problemstillingen og hvilke ord som best reflekterer temaet og funnene mine på en tilfredsstillende måte. I denne oppgaven vil jeg besvare denne problemstillingen:

«Hva anser pedagogiske ledere i barnehagen som vesentlig for å kunne møte barn i samtaler om vanskelige tema?»

1.2. Oppgavens oppbygging

Oppgaven har jeg delt inn i fem kapitler. Først kommer *innledningen* der jeg har gjort rede for relevante begrep, begrunnet valg av tema, samt presentert problemstillingen min.

I kapittel 2 redegjør jeg for *teori* som er relevant for oppgaven og belyser problemstillingen min, teoridelen inneholder temaene personalets rolle, bokutvalget i barnehagen, og samtaler i barnehagen. I kapittel 3-*metode*, kommer først en beskrivelse om hva dette er før jeg går videre på hvilken metode jeg har valgt, og en begrunnelse for dette. Videre følger en beskrivelse av relevante deler av fremgangsmåten av planleggingen av bacheloroppgaven, før jeg avslutter med metodekritikk og etiske retningslinjer. Jeg runder av med kapittel 5- *funn og drøfting* hvor jeg drøfter funnene mine opp mot relevant teori for å besvare problemstillingen min. Oppgaven rundes av i avslutningen. Nederst i dokumentet ligger litteraturliste, samt vedlegg som inneholder intervjuguiden og informasjon- og samtykkeskjema som ble brukt under datainnsamlingen.

2. Teori

I denne delen presenterer jeg teori jeg mener er relevant for oppgaven. På bakgrunn av funnene mine, har jeg valgt å fokusere på teori som primært går ut på personalets rolle, dialogens betydning og bøker i barnehagen. Her blir jeg å utforske temaer som jeg mener støtter funnene mine, og danner grunnlaget for drøftingen.

2.1. Den viktige dialogen

«Å samtale med barn er en forutsetning for å kunne gi god omsorg» (Emilsen & Walsøe Lehn, 2020, s.131). Gjennom samtalen kan barn få mulighet til å søke omsorg, bli sett, hørt og tatt på alvor. Synlig omsorg handler om barnets fysiske behov for omsorg som mat, klær og stell, dette er noe som kommer til syne i barnehagehverdagen gjennom ulike situasjoner organisert, planlagt og tilrettelagt av personalet. Den usynlige omsorgen derimot er den omsorgen som handler om barnets psykiske behov, og kan være litt mer omfattende. Denne type omsorg handler om den voksnes måte å gi omsorg på, hvordan de tilfredsstiller barnets behov for å bli sett, hørt og tatt på alvor. For å kunne gi denne omsorgen må man kunne ta utgangspunkt i det barnet opplever og føler, og det fordrer at den voksne klarer å ta barnets perspektiv (Öhman, 2016, s. 83, 84).

Sommer (2014, s.185) beskriver omsorg som en relasjon der en person retter oppmerksomhet mot en annen, slik at det dekker personens behov og bidrar til at de har det bra. I barnehagen må hver og en jobbe for å kunne dekke både de synlige og usynlige behovene barn har. Hvis man tar for seg de usynlige behovene, må barnehagene jobbe systematisk for å legge til rette slik at disse behovene blir møtt. Dette forutsetter at personalet får kunnskap, trening og erfaring i å samtale med barn om ulike temaer, også de som kan kjennes ubehagelig og vanskelig. Emilsen og Walsøe Lehn (2020, s.131) presiserer at det er viktig at kunnskapen personalet opparbeider seg om samtaler med barn, overføres til disse mer «krevende» samtalerne fordi de kan gi opplysninger som kan føre til bekymring

En viktig kvalitet innenfor samtalen er hvordan man utvikler en felles forståelse, for hverandre og for hva samtalen dreier seg om, en intersubjektivitet som skaper trygghet og fortrolighet mellom samtalepartene (Öhman, 2016, s.75). Tidligere i teksten snakker jeg om asymmetrien som fins mellom voksen og barn, denne finner man også i samtalen. En samtale preges av ulikheter mellom barnet og den voksne, der områder som språkferdigheter, kunnskap og erfaring skiller dem. Derfor er det viktig at den voksne inntar et barneperspektiv som gjør barnet om til en aktiv deltaker i samtalen. Dette kan være utfordrende og krever at man er bevisst på sine egne tanker om temaene i samtalen, og viser en evne til å lytte og prøve å forstå det barnet ønsker å fortelle (Emilsen og Walsøe Lehn, 2020, s.132). I ett av barnehagens fagområder presiseres det at barnehagen skal bidra til at barna får uttrykt sine følelser, tanker, meninger og erfaringer som igjen skal fremme deres trivsel, utvikling og helse (Utdanningsdirektoratet, 2017, s.47, 48). Gjennom samtaler får barn mulighet til å uttrykke seg og skape mening av sine opplevelser og følelser.

Det kan være vanskelig å vite hvordan man skal gå frem når et barn uttrykker noe som vekker bekymring. Derfor er det som sagt, viktig å sette seg inn i, og ha gode rutiner for hvordan man skal ha slike samtaler med barn, og hva man skal gjøre videre med bekymringen (Emilsen og Walsøe Lehn, 2020, s.132). Det er viktig at den voksne er på vakt og evner å fange opp bekymringsverdige utsagn fra barn. De trenger ikke alltid lede til funn av diverse former for misbruk og omsorgssvikt, men av og til kan ulike hendelser og samtaler lede til bekymringer som man er pliktig til å finne ut mer av. Samtidig skal ikke den voksne omsorgspersonen være detektiv eller terapeut, men lytte til barnet, prøve å forstå hva det ønsker å formidle og ta barnet på alvor (Kvam, 2012). I barnehagen vil det være sentralt å være kreativ og kunne

legge til rette for samtaler med barna, bøker kan være en god innfallsvinkel til gode og viktige samtaler (Emilsen & Walsøe Lehn, 2020, s.133).

2.1.1. Hverdagssamtalen

«Det finnes en mengde ulike samtalesituasjoner i barnehagen» (Öhman, 2016, s.79). Ifølge rammeplanen for barnehagen (2017, s.48) skal personalet invitere til ulike typer samtaler der barna får mulighet til å fortelle og reflektere. Ut fra dette må personalet arbeide for å legge til rette for slike samtaler, der barna får mulighet til nettopp dette. I barnehagens arbeid blir det ofte lagt vekt på voksen-initierte samtaler, altså de planlagte samtalene der personaler har klare intensjoner for hva temaet for samtalene skal gå ut på. Samtidig blir hverdagssamtalen omtalt som den primære samtalsjangeren i barnehagen. Det er disse samtalene som finner sted i alle ikke-planlagte situasjoner slik som i lek, under måltid og i garderoben. Gjems (2011, s.43) kan imidlertid fortelle at selv om hverdagssamtalene er viktig for barns kunnskap og læring, får ikke disse samtalene nok oppmerksomhet, verken i forskning, utdanning eller i praksis.

I denne sammenhengen er det verdt å nevne hverdagssamtalen som en arena der barna kan få mulighet til å formidle seg spontant om forhold som i ettertid kan vise seg å være av stor betydning for barnets liv (Søftestad, 2005, s.192). Denne siden av hverdagssamtalen er omsorgsorientert der personlige erfaringer og opplevelser står sentralt (Öhman, 2016, s.82). Hverdagssamtalen kan derfor ses på som en arena der personalet kan gi den usynlige omsorgen som dekker barnets behov for å bli sett, hørt og tatt på alvor. Som en del av barnehagens forebyggende arbeid kan hverdagssamtalen, som sagt, føre til at barnet deler sider ved livet sitt som kan hjelpe personalet fange opp viktige aspekter ved barnets liv.

2.2. Personalets rolle

I løpet av barnehagedagen organiserer den voksne flere aktiviteter der de skal formidle et innhold, knyttet til de pedagogiske oppgavene de er satt til å gjøre i henhold til ulike styringsdokumenter. I rammeplanen står det blant annet at personalet skal «bidra til at alle barn som går i barnehage, får en god barndom preget av trivsel, vennskap og lek (...) og at barnehagen bidrar til å legge grunnlaget for et godt liv» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s.8). Disse oppgavene krever et personale som jobber ut fra et felles mål, som er bevisst betydningen av sin rolle, som kan anvende sin kompetanse i formidlingen av barnehagens

innhold og oppgaver, slik at alle barna kan få en barndom som er preget av nettopp trivsel, vennskap og lek. Dette igjen kan være med på å «legge grunnlaget for et godt liv».

Som Moe og Gotvassli (2020, s.83) nevner har alle ansatte et ansvar for å utvikle det pedagogiske arbeidet, samtidig har pedagogisk leder en særskilt oppgave knyttet til å lede dette arbeidet. Hvis man tar for seg personalets kompetansebygging, kan dette ses i lys av Vygotskijs nærmeste utviklingszone som går ut på det mennesket allerede kan, og det vedkommende lærer ved hjelp fra andre (Eik et al., 2020, s.33). Man kan si at man lærer i samspill med omgivelsene, i denne sammenhengen på arbeidsplassen. Den læringen som skjer her er situert, noe som betyr at det skjer i et sosialt fellesskap som knyttes av et gjensidig engasjement blant personalet, og en felles virksomhet, i dette tilfellet vil dette være barnehagen (Eik et al., 2020, s.34). Gjennom det sosiale fellesskapet kan personalet utvide sin kompetanse. Når man i barnehagen jobber med å legge «grunnlaget for et godt liv» for barna, er det vesentlig å dele kunnskapen man sitter med hele personalgruppen, for å skape en kompetanseøkning for alle.

2.2.1. Trygg tilknytning

I relasjon til barn har den voksne et ansvar hun må være bevisst på (Askland, 2020, s.35). Killén (2012, s.35) skriver at alle barn knytter seg til sine omsorgspersoner. Ut ifra de erfaringene barnet samler seg, utvikler de trygg eller utrygg tilknytning til omsorgspersonene. Med tanke på dette er det viktig å være bevisst det ansvaret du som voksen sitter med ovenfor barnet og at forholdet mellom deg og barnet er asymmetrisk, det vil si at maktfordelingen er ulik med tanke på alder, erfaringer, kunnskap og språklige kompetanse (Gjems & Løkken, 2011, s.95). For å kunne gi barna den tryggheten de trenger for å utvikle seg på en god måte, må personalet være bevisst denne makten. Barna trenger stabilitet og aksept for å utvikle sitt eget selvbilde, samt sine relasjoner til omsorgspersoner og andre mennesker (Askland, 2020, s.60). Det er viktig at barna har en god og trygg tilknytning til omsorgspersonene sine, kanskje også spesielt til de som er ansatt i barnehagen.

Som en del av personalet i barnehagen har man en plikt og et ansvar til å være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten (Barnehageloven, 2005, §46). En trygg tilknytning til de voksne kan føre til at barna, direkte eller indirekte, deler ulike sider av sitt personlige liv fordi de føler seg trygg rundt dem. Får å skape denne trygge tilknytningen

mellom seg selv og et barn, handler det om å være stabil og forutsigbar ved å være fysisk til stede, men også i forhold til følelsesmessige reaksjoner (Askland, 2020, s.59). Det vil si at barnet må vite hva de kan forvente fra den voksne og hvilke reaksjoner som kan komme til uttrykk ut fra ulike situasjoner. Når du er i kontakt med barn må du ha selvinnsikt. Hvilken oppfatning du har av deg selv som omsorgsperson og pedagog setter rammene for hvilke kontaktforhold du får med barna. Å jobbe med denne bevisstgjøringen er til hjelp når man skal utvikle selvrefleksjon, noe som er spesielt viktig når du er i vanskelige og utfordrende samspill (Askland, 2020, s.39).

Killén (2012, s.236) nevner en rekke psykologiske og sosiale konsekvenser som kan komme av ulike former for omsorgssvikt, i den forbindelse er det også viktig å trekke frem at ikke alle utvikler negative handlingsmønstre. Killén trekker videre frem trygg tilknytning, samt hjelp til å bearbeide sine følelser som viktige resiliensfaktorer som personalet i barnehagen bør være bevisst betydningen av. «De barna som klarer seg best gjennom en oppvekst med sviktende omsorg, har ofte hatt positiv tilknytning til en voksen utenfor familien» (Emilsen og Bratterud, 2020, s.13). En god og trygg tilknytning til voksne vil være grunnlaget for et forebyggende arbeid. Dette arbeidet er presisert i rammeplan for barnehagen i kapittelet om barnehagens verdigrunnlag, som henviser til FNs Barnekonvensjon, der alle parter har et ansvar for å følge opp tiltak som skal beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, da også seksuelt misbruk (Barnekonvensjonen, 2003, art. 19 nr.1). Et barn som føler seg trygg rundt sine omsorgspersoner, vil kunne oppsøke de i situasjoner der barnet føler seg redd og usikker.

Hvis personalet i barnehagen skal ta for seg et tema de finner ubehagelig eller vanskelig å snakke om, kan det være en god start å sette sammen en mindre gruppe med barn.

«Tilknytning til voksne og til venner er viktig for barnets trivsel, trygghet og den sosiale utviklingen» (Askland, 2020, s.95). Gruppas sammensetning kan være med på å skape en slik tilknytning til de voksne og de andre barna, og som nevnt over vil arbeidet med å skape en trygg tilknytning være selve grunnlaget for et forebyggende arbeid. En gruppe med færre barn, inndelt etter blant annet modning, interesse og aktivitet gir alle en sjanse til å delta, man får bedre tid til å lytte til hverandre og det kan lede til gode samtaler som kan gi den voksne innsikt i barnas følelsesliv og hjemmesituasjon (Askland, 2020, s.111).

I såkalte basebarnehager der barnegruppa er større må det tas flere hensyn for å ivareta en følelse av tilknytning til både de voksne og de andre barna, siden barnehagene ofte rommer et stort antall barn på et stort areal og kan virke uoversiktlig (Askland, 2020, s.95). Å dele barnegruppa inn i mindre grupper når man skal sette i gang med aktiviteter kan lage rammer som trygger barnet, noe som kan være fint å ta med i planleggingen med tanke på innholdet som skal formidles. Når man skal snakke om vanskelige tema, kan denne tilnæringsmåten føles betryggende for noen barn ved at de får færre å forholde seg til, og det kan føles tryggere å dele tanker og følelser. Når personalet skal sette sammen grupper, vil det i den sammenheng være viktig at den kjenner barnegruppa godt. Hvilke barn fungerer bra sammen, og hvilke fungerer ikke like godt? Barnets alder, modning, forutsetninger og behov er noen av tingene man må ta i betraktning i sammensetningen av en velfungerende gruppe.

2.3. Bokutvalget i barnehagen

Det står presisert i rammeplanen at barna skal møte ulike tekster fra fortid og samtid, og at de skal tilby et mangfold av, blant annet, bøker (Utdanningsdirektoratet, 2017, s.47-49). Barnehagen må da tenke over hva slags tekstutvalg barnehagen skal tilby, og det har vært mange diskusjoner om hva barn har godt av å lese og ikke. «Bøkene man velger skal ha et godt innhold» (Sandvik & Spurkland, 2008, s.68). Noe som kjennetegner et godt innhold er at det er interessant, utfordrende og morsomt, man må ha *lyst* til å lese boken. I tillegg til dette sier Anne Marie Øines (2018, s.80) at god litteratur evner å berøre. Dette fører videre til spørsmålet om det er kvalitet i bilder og tekst som må til for å berøre, og hva man definerer som god kvalitet. En barnehagelærer sier at kvalitet trenger ikke være pene bilder og pene farger, det trenger ikke være vakkert, en annen sier at kvalitet i barnebøkene er de bøkene som inviterer til samtale (Øines, 2018, s.84). Vårt syn på hva kvalitet innebærer bør være styrende for hvilke bøker man velger å tilby barna, nettopp slik at de skal få tilgang til bøker en selv liker, som kan engasjere, berøre og invitere til ulike samtaler.

Når man skal snakke med barn om vanskelige tema, kan det være godt for både barnet og den voksne å ha et felles utgangspunkt, bøker som tar opp tematikker som vold, overgrep eller psykisk helse kan være slike bøker. Anne Marie Øines (2018, s.70) peker mot hvor vesentlig det er å gi plass til litteratur i barnehagen, og at den kan ha en terapeutisk funksjon som gir personalet mulighet til å diskutere viktige spørsmål med barn. Den Danske bildebokforfatteren Oskar K skriver at «picture books can help children relate to and come to

terms with troubling, disturbing and sometimes controversial issues in life” (Evans, 2015, referert i Solstad, Jansen & Øines, 2018, s.66). Hvis en ser på barnet som kompetent, med følelser og tanker, like kompliserte som voksne, kan bøker med vanskelige tema gi barnet noe å relatere til, noe de kan gjenkjenne fra eget liv, og hjelpe dem i vanskelige situasjoner.

2.3.1. Bøker med vanskelige tema

Det fins mange typer bøker, men i barnehagen står bildeboka sentralt. Man definerer bildeboka som et medium som legger vekt på bildenes betydning, og som oftest er kombinert med tekst (Solstad, 2018, s.51). For barn vil det være naturlig å bruke bilder og tekst sammen. Voksne lesere vil gjerne legge vekt på temaet i boken, men for barneleseren vil fokuset ligge mer på motivene. For de voksne kan temaer som død og vold i bildeboka derfor være vanskelig og forså, og de kan finne det upassende for barn å se og lese om (Birkeland, Mjør, Teigland, 2018, s.31). Rhedin (2001, s.29) skriver at barnet i senere tid blir sett på som et kompetent og følende menneske, og en kan se at bildebøkene speiler dette ved at innholdet viser barn som lekende, drømmende, tenkende og undrende. Ut fra dette barnesynet har bildebøkene utviklet seg, og man kan se at modernistiske bildebøker ofte tar for seg mer eksperimentelle og kontroversielle tema.

«Den modernistiske litteraturen for barn, bryter gjerne med normer og konvensjoner for barnelitteratur, og kan være både filosoferende og belyse eksistensielle spørsmål» (Syversen, 2020, s.137). Samtidig som den kan være humoristisk og leken, undersøker den gjerne flere alvorstunge tema som blir sett på som tabu å snakke om. Syversen (2020, s.140) sier at denne type litteratur omtales som litteratur av høy kvalitet, men har til nå fått liten plass i barnehagen. Bøker som omhandler tema som vold, overgrep, død og psykiske lidelser, blir ofte diskutert som upassende for barn, og mange stiller spørsmål om hva som er egnet for barn å lese. Samtidig sier Øines (2018, s.73) at som litteraturformidlere i barnehagen må personalet være forsiktig med å sensurere hva barna tåler å lese. Ofte kan bøker med alvorlige tema være fine å ha i barnehagen, både som et hjelpemiddel for personalet i deres pedagogiske arbeid, men også for barna. For noen vil slike bøker være utfordrende å lese, men kan også hjelpe dem å sette ord på og håndtere vanskelige følelser og hendelser.

Om litteraturutvalget i barnehagen sier Syversen (2020, s.152) at det en velger å lese sammen med barna, henger sammen med vårt syn på barn og barndom, vårt barnesyn, og om man

oppfatter barnet som et uskyldig vesen som må beskyttes, eller som det kompetente barnet med et komplisert følelsesliv. På en side kan bokutvalget i barnehagen være en refleksjon av vårt barnesyn, hva en tenker barna tåler å lese og ikke. Som Øines (2018, s.65) sier, er det nødvendig å ha et reflektert forhold til hva man mener er bra for barn å lese når man skal utvikle sin høytlesningspraksis. Det vil da være viktig at personalet tar opp dette temaet i fellesskap og diskuterer sine synspunkt på hva de mener er god litteratur og hva som ikke er like bra. Dette kan knyttes til kvalitetsbegrepet som jeg snakket om tidligere i teksten, om hvilke bøker som er «gode nok» til å ta med inn i barnehagen.

2.3.2. Personalets betydning i lesestunden

En lesestund i barnehagen kan være mye forskjellig. Hvis et barn sitter for seg selv og blar i en bok, lytter til høytlesning i en samlingsstund, eller sitter på fanget til en voksen og ser i en bok, kan dette ses på som lesestunder. Når man befinner seg i en lesestund, enten den ble satt i gang av en voksen eller av barnet, er det viktig at personalet vet hvilken rolle de har i lesestunden, er godt forberedt og kan ta imot barnas uttrykk og innspill. Når man leser bøker med barn må man kunne gi de anledning til å tolke innholdet selv og reflektere over boken sammen med andre uten at det skal være en «fasit». «Litteratur handler om å få oppdage ting sjøl» (Pettersvold, 2018, s.120). Som voksne har man, som nevnt tidligere, makt over barna, som det i arbeidet med barn i barnehagen er viktig å være bevisst på. Når en skal ta for seg en bok, er det viktig at man ikke påtvinger seg sin egen mening eller opplevelse av boka på barna, man må la de «oppdage» boken selv. Innholdet i boken kan bety forskjellige ting for alle som leser den, og man kan finne mening, glede og trøst i bøkene. Derfor må man, når en tar for seg en bok, være oppmerksomme på at barna kan forstå innholdet i boken på en annen måte enn det en selv kanskje ville gjort. Barna fester seg ved ulike deler av boken som igjen kan føre til at deres forståelse av innholdet i boken ikke er den samme som du, eller til og med forfatteren, forstår den.

Hvis personalet evner å fange opp barnas uttrykk i lesestunden, kan bøker som omhandler ubehagelige temaer det er vanskelig å snakke om, hjelpe personalet i barnehagens forebyggende arbeid med å beskytte barnet mot alle former for vold- fysisk og psykisk (Barnekonvensjonen, 2003, art. 19 nr.1). For eksempel kan en bok som *Sinna Mann* av Gro Dahle og Svein Nyhus, hjelpe et barn i samme situasjon som *Boj*, å gi uttrykk for sin hjemmesituasjon. Det kan hende at dette barnet peker på en detalj ved et bilde og sier noe som

vekker bekymring hos den voksne. I det lange løp kan denne situasjonen være med på å gi personalet en magefølelse om at noe ikke er helt som det skal være.

En kan forstå forebyggende arbeid som å forhindre at noe utvikler seg i en negativ retning. Ut fra den kunnskapen man i dagens samfunn har om barns psykiske helse, og hvordan tidlig destruktive utviklingsforløp starter, er det særdeles viktig at man retter oppmerksomheten mot forebyggende arbeid (Killén, 2017, referert i Emilsen & Bratterud, 2020, s.105). Gjennom barnehagens oppdrag, fastsatt i blant annet barnehageloven og internasjonale konvensjoner, med å legge inn tidlig innsats for barn under mistanke om ulike former for misbruk og mishandling, kan lesestunden få en helt ny betydning hvis barnehagen velger å vektlegge bøker med såkalte *vanskelige* tema sammen med barna.

Like viktig som å ta inn alvorstung litteratur i barnehagens pedagogiske arbeid, vil personalets kompetanse og evne til å ta for seg dette arbeidet være like viktig, om ikke viktigere. Å tørre å ta tak i og stå i situasjoner man selv kan finne vanskelig og skremmende er noe som er viktig at barnehagelærere tar for seg og jobber målbevisst for å forbedre. Mangel på kunnskap om temaet, hvor en bekymringsmelding kan føre, samt reaksjoner fra barnets omsorgspersoner kan være noen årsaker til at barnehagepersonalet finner dette arbeidet utfordrende (Emilsen & Bratterud, 2020, s.68). Derfor er det viktig at alle i barnehagen jobber systematisk for å bli trygge i situasjoner som krever trygge voksne.

3. Metode

En vitenskapelig metode er en fremgangsmåte for å finne svar på ulike forskningsspørsmål. Målet med de ulike metodene er å samle inn informasjon og få ny kunnskap om hvordan denne informasjonen kan analyseres (Bergsland & Jæger, 2014, s.66). Ifølge Dalland (2020, s.53) vil metoden fortelle oss hvordan man skal gå frem for å «fremskaffe eller etterprøve kunnskap». For å finne metoden som passet best til bachelorprosjektet måtte jeg se på hva det var jeg *egentlig* ville finne ut av. Videre i denne teksten skal jeg komme nærmere inn på begrunnelse av metodevalget for å belyse problemstillingen min- Hvordan kan bøker om vanskelige tema brukes i barnehagens praksis?

3.1. Valg av metode

Når en snakker om metode skiller man mellom to ulike typer tilnærminger, kvalitativ og kvantitativ, skillet mellom disse går ut på hvordan data registreres og analyseres (Bergsland & Jæger, 2014, s.66). Der en kvantitativ tilnærming tar for seg ulike data i form av tall og andre mengdetyper, vil en kvalitativ tilnærming gi data som ikke kan tallfestes eller måles, men fange opp meninger og erfaringer hos informanten i form av tekst (Dalland, 2020, s.54).

Da jeg skulle velge metode måtte jeg først se på hva det var jeg egentlig ønsket å finne ut av, og derfra finne ut av hvilken metode som egnet seg best til å svare på problemstillingen min, på best mulig måte. Jeg valgte å bruke intervju som forskningsmetode for å finne ut av hvordan barnehagen bruker bøker med vanskelige, eller såkalte «kontroversielle» tema, i deres praksis. Gjennom denne metoden får man innsikt i personers erfaringer, meninger og følelser (Larsen, 2017, s.98). Ved å bruke et kvalitativt intervju kunne informantene komme med mer utfyllende svar enn hvis jeg hadde observert eller brukt et spørreskjema. Under intervjuet kan det komme frem flere opplysninger og meninger enn det i utgangspunktet kanskje ikke ville ha gjort, hvis jeg hadde fått skriftlige svar. Ved å gjøre et muntlig intervju fikk jeg mulighet til å stille tilleggsspørsmål der og da, disse kunne gi informantene mulighet til å utdype svarene sine, som igjen er et utgangspunkt for et semistrukturert intervju. Datamaterialet som samles inn, tar da sikte på å få frem sammenheng og helhet ut ifra samtalen mellom intervjuer og informant.

3.2. Planlegging av datainnsamling

Etter å ha funnet et tema og en problemstilling, måtte jeg utarbeide en intervjuguide som skulle inneholde spørsmål jeg ønsker å finne svar på. Problemstillingen ble dermed styrende for intervjuguiden min og de spørsmålene jeg kom frem til. I tillegg til å finne ut av hvilke spørsmål jeg ønsket å stille, måtte jeg også tenke på rekkefølgen disse skulle ha, hvilke spørsmål som kunne lede over i hverandre og hvilke som var fine og avslutte med.

Jeg har tatt i bruk en semistrukturert intervjuguide, noe som vil si at intervjuet kan beskrives som en samtale mellom «forskeren», intervjueren, og informanten, men at samtalen er styrt av forskeren (Bergsland & Jæger, 2014, s.71). «De gode spørsmålene er de som er åpne og som gir rom for at informanten får reflektere og redegjøre for sine opplevelser og erfaringer» (Bergsland & Jæger, 2014, s.72). I intervjuguiden (vedlegg 7.1.), passet jeg på å ha åpne

spørsmål, eller i noen tilfeller slik som spørsmål 4, oppfølgingsspørsmål, for å gi informanten mulighet til å reflektere og redegjøre for de svarene hun gir. Selv om intervjuguiden kunne være styrende, var jeg åpen for å få svar på andre ting jeg ikke hadde spurt om, som kunne komme frem underveis, og i den forbindelse stille oppfølgingsspørsmål hvis jeg ønsket å finne ut mer fra svarene deres.

3.3. Utvalg av informanter

Når man skal finne intervjupersoner, avhenger det av hva du ønsker å vite noe om (Dalland, 2020, s.79). For å samle inn data for å besvare problemstillingen min ønsket jeg å intervju de som jobber mest «på gulvet», de som er med barna hver dag og praktiserer barnehagens verdigrunnlag. I barnehagen vil dette kunne være assistenter, fagarbeidere, barnehagelærere og pedagogiske ledere. Pedagogiske ledere vil i tillegg, og i større grad kunne besvare spørsmål om bakgrunnen for de valgene de tar og har tatt, med en faglig begrunnelse. Derfor vil det i hovedsak være de pedagogiske lederne jeg vil intervju, for å få et mer helhetlig syn på barnehagens arbeid med dette temaet.

Jeg gjorde et strategisk utvalg for å finne mulige informanter og kom frem til at 3-4 barnehager var passende for å få tilstrekkelig med data for å svare på problemstillingen min. For å finne informanter startet jeg med å se etter barnehager som har erfaring med såkalte «kontroversielle» barnebøker for å snakke med barna i barnehagen om «vanskelige» tema. Jeg ønsket å finne ut av hvordan barnehagen bruker disse bøkene i praksis sammen med barna og gikk gjennom forskjellige barnehagers årsplan for å se om det var noen som hadde fokus på bruk av bøker, *vanskelige tema* eller lignende. I begynnelsen valgte jeg å fokusere på de barnehagene som skrev noe om dette i årsplanene sine, etter hvert endret jeg fokus til å inkludere også de barnehagene som ikke skrev noe om dette, og tok kontakt med de aktuelle barnehagene via e-post. I tillegg til å søke opp barnehager selv, tok jeg kontakt med bekjente-medelever, familie og venner utenfor studiet, om de visste av barnehager som kunne være relevante i forhold til mitt tema.

3.4. Analysearbeid

Om analysedelen av arbeidet, sier Bergsland og Jæger at det «alltid dreier seg om å redusere datamengden, skape orden, struktur og mening» (2014, s.81). Formålet med analysearbeidet er å finne og trekke frem de temaene som er betydningsfullt for problemstillingen.

Siden intervjuene ble gjennomført via Zoom der jeg tok notater av det som ble sagt, måtte jeg renskrive disse før jeg kunne begynne å analysere datamaterialet. Etersom jeg noterte underveis som de snakket, måtte jeg skrive ned svarene kort og så konsist som mulig. Ut fra dette kan man si at analysearbeidet startet allerede da, siden jeg tok tak i den informasjonen jeg følte var mest relevant for oppgaven min. I ettertid kunne jeg gå inn å bearbeide informasjonen og fylle ut notatene.

I det videre arbeidet med å analysere datamaterialet satte jeg inn spørsmålene og svarene i tabeller. Så leste jeg over svarene flere ganger for å få en oversikt og bli kjent med funnene, deretter brukte jeg fargekoder for å skille de ulike elementene i teksten, som jeg videre delte inn i ulike temaer som kunne hjelpe meg å finne mening i innholdet av datainnsamlingen. Thagaard omtaler dette som «koding», altså at man deler opp teksten og setter det inn i utsnitt ut fra tema (2018, s.153). På denne måten ble det mer struktur i funnene mine og det ble lettere for meg å finne frem i datamaterialet.

3.5. Metodekritikk

Ifølge Bergsland og Jæger (2014, s.80) er ingen metode feilfri. Det gjelder å være kritisk og reflektere godt over den innsamlingsmetoden man har brukt. Det er mange faktorer som spiller inn når man skal holde et intervju. Larsen (2017, s.98) skriver at intervjusituasjonen i utgangspunktet har en asymmetrisk relasjon (Ringdal, 2001), hvor intervjueren tar initiativ og definerer innholdet i intervjuet. Det vil da være viktig at forskeren er klar over virkningen dette kan ha på resultatet. Bergsland og Jæger (2014, s.72) nevner at det er viktig at forskeren klarer å skape en atmosfære der de som blir intervjuet føler seg trygg nok til å snakke fritt om sine meninger, opplevelser og følelser. Siden begge intervjuene mine fant sted over nett, måtte jeg ha ekstra fokus på hvordan jeg fremstilte meg. Jeg brukte litt tid i begynnelsen av intervjuet på å presentere meg selv, forklare litt om hvordan intervjuforløpet kom til å bli, og takket for deltakelsen. Dette gjorde jeg for å skape en viss kontakt mellom oss, og et utgangspunkt for resten av intervjuet. Siden jeg ikke søkte NSD skjema, og derfor ikke kunne bruke lydopptak, valgte jeg å notere ned svarene underveis. Det var litt utfordrende å lytte aktivt samtidig som jeg noterte, derfor brukte jeg litt tid etter intervjuet til å fylle inn svarene og skrive ned alt jeg husket fra intervjuet og notatene. På denne måten hadde jeg et bedre utgangspunkt når jeg skulle starte å analysere funnene. En kan se at innholdet blir påvirket av innsamlingsmetoden man velger. Thagaard (2018, s.188) nevner at lydopptak fra intervju gir

grunnlag for å samle inn data som ikke bærer like stort preg av forskerens oppfatninger enn notater ville gjort, på den måten at forskerens notater er en rekonstruert oppfatning av besvarelsene, dermed kan meningsinnholdet endre seg.

En må i alle situasjoner tenke på *reliabiliteten* av datamaterialet, og knytte det til spørsmålet om hvor troverdig og pålitelig det er. Reliabiliteten kan ses opp mot kvaliteten på de dataene som samles inn, og hvordan man anvender og analyserer dem (Thagaard, 2018, s.188). Når man samler inn data med intervju som metode, kan det være lurt å se på antall informanter i forhold til reliabiliteten, for å få et tilstrekkelig bilde på det en lurer på. Et større antall informanter vil kunne gi flere sider av det man ønsker å få svar på. I forkant av datainnsamlingen min sendte jeg ut i overkant av 20 e-poster til forskjellige barnehager. I e-posten la jeg ved et informasjon- og samtykkeskjema (vedlegg 7.2.), hvor jeg skrev at de har mulighet til å trekke seg når de måtte ønske uten å måtte oppgi noen grunn, likevel var det bare 6 barnehager som svarte, der 5 takket nei, og en svarte ja. Selv om jeg opprinnelig hadde sett for meg et større utvalg av informanter, viste det seg at informasjonen jeg fikk var tilstrekkelig for å besvare min nåværende problemstilling. Denne har jeg derimot måtte endre for å tilpasse datamaterialet mitt, der informasjonen fra én barnehage viste seg å gi meg andre svar enn jeg i utgangspunktet hadde sett for meg.

På samme måte er intervjuerens *validitet* i forhold til hvordan man legger frem og presenterer funnene viktig å trekke inn. Gjennom utdanningen min og personlige erfaringer har jeg laget meg en mening om bruk av bøker i barnehagen, og da spesielt bøker med vanskelige tema og bruken av de i barnehagen. For å kunne forholde meg objektiv gjennom intervjuet, og videre i analysen av funnene, var det viktig at jeg var kjent mine egne holdninger og meninger, samt gjorde meg kjent med temaet slik at jeg kunne samle inn data som er relevant for spørsmålene jeg ønsker svar på.

Ut ifra mine funn ønsker jeg å presentere en tekst som kan fungere som et tankeredskap for personalet i barnehagene, slik at de kan bruke den til å løfte og forbedre deres praksis (Dalland, 2012, i Bergsland & Jæger, 2014, s.81). Ut fra funnene blir det da spesielt viktig å ikke *generalisere* funnene, men gi utfyllende beskrivelser som løfter frem det jeg har funnet i lys av støttende teori, som viser det jeg har lært og overfører det til en tekst som kan inspirere og ikke belære barnehagene på hva de *burde* gjøre, men hva de *kan* gjøre.

3.6. Etiske retningslinjer

«Etiske dilemmaer kan knyttes til selve problemstillingen (...)» (Bergsland & Jæger, 2014, s.83). Ved at det temaet og den problemstillingen jeg har valgt kan kalles et kontroversielt tema og det kan komme frem sårbar informasjon om personalet, barn og foreldre, er det viktig at jeg opprettholder deres anonymitet ved å ikke skrive ned navn, arbeidsplass eller andre opplysninger som kan spores tilbake til de det gjelder. Larsen (2017, s.15) sier at konfidensialitet innebærer at de data som samles inn ikke skal publiseres offentlig. Ved at jeg holdt intervju uten lydopptak, skrev jeg ikke ned noen navn eller andre personlige opplysninger som kunne spores tilbake til barnehagen eller informantene.

Etikk, i sammenheng med samfunnsforskning, handler om hvordan du som forsker møter informantene og om hvordan opplysningene du får behandles (Larsen, 2017, s. 15).

Informantene fikk tilsendt et informasjon- og samtykkeskjema (vedlegg 7.2.) i forkant av intervjuet med informasjon om at alle personopplysninger vil holdes skjult, at deltakelsen er frivillig og at personen kan trekke seg når som helst (Bergsland & Jæger, 2014, s.83). Siden en signatur regnes som personopplysninger og prosjektet ikke er behandlet av NSD, blir samtykket gitt ved at informantene krysser av i en boks nederst i dokumentet.

4. Funn og drøfting

I denne delen vil jeg sette søkelys på hva tre pedagogiske ledere i én barnehagen anser som vesentlig for å kunne møte barn i samtale om vanskelige tema. Med utgangspunkt i de to kvalitative intervjuene fra én barnehage har jeg analysert frem to hovedfunn. Informantene sier at det

1. å ha faglig kompetanse om temaet og
2. å gjøre et godt forarbeid

er av stor betydning for å møte barn i samtaler om vanskelige og krevende temaer. I denne delen skal jeg presentere funn fra forskningsintervjuene og drøfte disse opp mot teoriene presentert tidligere. Ut fra dette vil jeg etter beste evne redegjøre for problemstillingen:

«Hva anser pedagogiske ledere i barnehagen som vesentlig for å kunne møte barn i samtaler om vanskelige tema?»

For å besvare problemstillingen min, intervjuet jeg tre pedagoger i én barnehage som jobbet med småbarn og storbarn. For å bevare anonymiteten, få en bedre flyt og for at det skal bli mer behagelig å lese, har jeg valgt å gi barnehagen og informantene fiktive navn. Barnehagen har jeg valgt å gi navnet *Soltun*. Informanten som jobber på småbarnsavdeling har jeg valgt å kalle *Lise*, og de to informantene som jobber på storbarneavdeling har jeg valgt å kalle *Marte* og *Bente*.

4.1. Personalets kompetanse

Når barnehagen skal arbeide med å kunne møte barn i samtaler om vanskelige tema, er det viktig at alle i personalgruppen har kompetanse til å ta imot dem. Dette tar utgangspunkt i at personalet har grunnleggende kommunikasjonsferdigheter som man trenger i kontakt med barn, disse inkluderer innlevelse, anerkjennelse og å kunne lytte aktivt- man må ta barnets perspektiv (Askland, 2020, s.34). For å gjøre dette krever det at man er bevisst på hva en selv tenker om de temaene det skal snakkes om, og samtidig kunne sette seg selv til side for å prøve å forstå hva det er barnet prøver å kommunisere (Emilsen & Walsøe Lehn, 2020, s.132). Det må være et klart skille mellom sine egne opplevelser og hva barnet opplever.

I barnehagen vil det være av betydning at det ikke bare er enkeltpersoner som sitter med denne kompetansen, men at alle som jobber i barnehagen skal ha et utgangspunkt for å kunne ta imot disse samtalene. Dette krever at personalet jobber med det Öhman (2016, s.20) beskriver som de voksnes samtaleevne, der det gjelder å være åpen for å kunne snakke om hva som skjer i samspillet og de tankene man har om samtalen, samt ha en pedagogisk bevissthet og bruke denne forståelsen i praksis. Dette fordrer at personalet deler kunnskap innad i personalgruppen, slik at kompetansenivået heves.

Under intervjuene mine kom det frem at barnehagen vektlegger arbeidet med å styrke personalets kompetanse innenfor dette temaet. Lise sier at dette er et tema det står i årsplanen at de skal jobbe med, og at de snakker mye om det på avdelingsmøter og på personalmøter. I tillegg til dette sier Marte at de bruker nettsider for å øve seg på hvordan man kan snakke med barn om, for eksempel vold og overgrep, der de snakker og reflekterer sammen i etterkant. På denne måten kan alle i personalgruppen få mulighet til å dele tanker og erfaringer, samt bygge på sin egen kompetanse om temaet. Dette kan en se i samsvar med sosiokulturell læring og den nærmeste utviklingssonen, som beskriver læring gjennom utdanning og læring som skjer

på arbeidsplassen- det man allerede kan og det man lærer *sammen* med andre (Eik et al., 2020, s.32, 33). Om hvordan personalet kan bli tryggere i ubehagelige situasjoner, og gjøre det lettere å snakke om sier Lise;

«En god dialog og en faglig bevisstgjøring er det som skal til. Vi må snakke om det, vi må ta det opp, vi må bruke personalmøter og avdelingsmøter til å opplyse om det. Vi må bruke faglige argumenter i forhold til disse temaene og hvor viktig det er for barna».

Skal man arbeide med dette temaet i barnehagen er det viktig at hele personalgruppen er på samme side og jobber ut fra et felles mål. Ut fra dette er det mulig å konkludere med at personalet i denne barnehagen er bevisst på betydningen av å inkludere hele personalgruppen i kompetanseheving i å møte barn i samtaler om vanskelige tema. Ettersom en samtale man selv kan finne vanskelig og utfordrende kan komme når som helst, vil det være vesentlig at alle ansatte evner å stå i slike situasjoner og møte barnet når det søker deg.

Bente kan fortelle at; *«barna vet hvem som hører på»* og utdyper dette med å si at disse samtaler som regel skjer når ikke alle er til stede. Lise påpeker at hvis et barn ønsker å åpne seg så kan ikke resten av personalet vente på pedagogene eller barnehagelærerne for å ta disse samtaler. De må da være rustet nok til å ta imot barnet når barnet er klar for å åpne seg. Samtaler kommer ikke systematisk, men spontant når barnet føler seg trygg. Barnet er ikke nødvendigvis alltid mest trygg med pedagogen, i den forbindelse bli det avgjørende at hele personalgruppen jobber med seg selv for å bli trygg på temaet, og evner å stå i ubehagelige situasjoner. På denne måten kan alle være klar og rustet til å møte barnet ønsker og trenger det. Videre kan man anta at barnet ser på deg som en trygg og pålitelig voksen hvis det velger å åpne seg for deg. Å være en følelsesmessig stabil og forutsigbar voksen vil, ifølge Askland (2020, s.59) skape en trygg tilknytning mellom deg selv og barnet, noe som er grunnlaget for et forebyggende arbeid og for å gi god omsorg.

4.1.1. Personlig trygghet

Det viktigste i disse møtene er barnet. Når personalet jobber for personlig trygghet i møte med barn, jobber de også for å gi barna den stabiliteten og tryggheten de trenger for å kunne utvikle seg på en god måte. I møtet med barn er det derfor viktig å være bevisst over det ansvaret man har ovenfor barna (Askland, 2020, s.35). I intervjuet forteller Bente at de har

deltatt på kurs, samt fått besøk av Stine Sofie Stiftelsen som har snakket om hvordan personalet i barnehagen kan snakke med barn om vold og overgrep. I tillegg til dette har de jevnlig samtaler innad i personalet, og jobber systematisk med nettsider som «jegvet.no», der personalet kan gå gjennom ulike punkter som tar opp temaer som vold og overgrep, og trene på hvordan man skal jobbe og snakke med barn om dette. Ut fra dette kan man se at barnehagen vektlegger personalets kompetanse innenfor temaet, og jobber konsekvent for å bli faglig trygg i rollen sin. For å støtte dette forteller Lise at de er bevisst på betydningen av dette temaet i hverdagen og har tiltaksplaner med fokus på dette temaet. Dermed kan man si at økt kunnskap om hvordan man har samtaler med barn om ulike temaer, er med på å gjøre personalet tryggere i sin rolle som omsorgsperson.

Emilsen og Walsøe Lehn (2020, s.131) sier at samtalen er en forutsetning for god omsorg. Mangler personalet i barnehagen evnen til å samtale med barn, spesielt de samtalene som er mer krevende, mister barna en del av omsorgen som er med på å dekke deres psykiske behov. Disse samtalene fordrer at personalet klarer å ta barnets perspektiv, samt bruke barnas opplevelser og følelser som utgangspunkt (Öhman, 2016, s.84). Dette er en viktig del av jobben, finner du slike samtaler vanskelig blir det desto viktigere å jobbe med å bli personlig trygg i krevende situasjoner for å kunne møte barna som en stabil og trygg voksen.

I intervjuene kommer det frem at barnehagen anerkjenner betydningen av at hele personalgruppen får erfaring i å snakke med barn om vanskelige tema, og bygger på sin kompetanse om temaet. Lise sier at; «*Det er viktig at alle er «pålogget» og klar på å ta imot det som kommer*», videre sier hun at man må ha disse temaene i bakhodet og være bevisst på dem. En personalgruppe med god kompetanse og kunnskap innenfor dette er med på å skape en barnehage som bidrar til at alle barn kan få en barndom preget av trygghet og trivsel, med et personale som evner å lytte og anerkjenne barnets følelser. Alt i alt kan man se at denne barnehagen vektlegger god faglig kompetanse, og å løfte denne blant alle i personalet gjennom å snakke mye om dette på møter og i hverdagen, og å delta på kurs. I forlengelsen av dette ligger det et ønske om å gjøre et godt arbeid.

4.2. Et godt forarbeid

Et forarbeid hvor du forbereder deg på ulike tema som kan dukke opp i barnehagen, er grunnlaget for å gjøre et godt arbeid. I et forebyggende perspektiv bør personalet i barnehagen

evne å kunne lytte til bekymringer barnet har. Emilsen og Walsøe Lehn (2020, s.132) sier at de som arbeider i barnehagen ofte ser at noen barn strever, men at det kan være vanskelig å vite hvordan man kan åpne for en dialog med barnet. Når man ser på mulige resultater som kan komme fra samtaler om og en bevisstgjøring rundt vanskelige tema, er det rimelig å anta at barnehagens fokus på å styrke sin faglige kompetanse om vanskelige tema, det å møte barn i slike samtaler, samt å sette av tid til et godt forarbeid er av høy betydning.

Et godt forarbeid forutsetter at personalgruppen snakker sammen, reflekterer og deler erfaringer med hverandre, som vil være et godt utgangspunkt for å styrke gruppens kompetanse, og som Lise sier «*er kanskje det viktigste at du er klar og reflektert på forhånd og vet litt om hvordan barnet kan reagere og hvordan du vil møte det*». Her kan man trekke inn Vygotskijs syn på språket som et sosialt redskap for etablering og lagring av kognitiv kunnskap (Bråten & Thurman-Moe, 1998, s.130, referert i Eik et al., 2020, s.33), der personalets felles samtaler og refleksjoner øket kunnskapen om et gitt tema, som en del av forarbeidet.

Hvis du på forhånd har reflektert over dine egne opplevelser, tanker og meninger, har du et godt utgangspunkt for å være klar til å ta imot barna når de søker deg. Dette kan ses i lys av det Lise sier om selvrefleksjon som en del av forarbeidet: «*er du klar og reflektert på forhånd på hvordan barnet kan reagere og hvordan du vil møte det, så er du forberedt på alle tilbakemeldinger fra barnet slik at du ikke blir satt ut, selv om du kan oppleve det som veldig vanskelig*». Ut fra det Lise sier, handler et godt forarbeid om å være forberedt. I samtaler med barn kreves det en bevisstgjøring av seg selv, sine tanker og meninger om de ulike samtaletemaene som kan dukke opp, slik at du evner å lytte til det barnet formidler og møte det med forståelse (Emilsen & Walsøe Lehn, 2020, s.132).

4.2.1. Planlagte samtaler

I en barnegruppe er sannsynligheten stor for at det finnes barn som ikke har det bra og som sitter inne med vanskelige tanker og følelser. Disse kan være knyttet til opplevelser med barn i barnehagen, søsken eller andre forhold i hjemmet, men har nødvendigvis ikke en sammenheng med mer alvorlige temaer, selv om det er en mulighet for det. FHI fastslår at omtrent 5% barn og unge vokser opp under former for barnemishandling (Reneflot et al., 2020). Basert på disse tallene kan man anta at man blir å møte barn som opplever ulike former

for mishandling i barnehagen. Bente kan fortelle at «*det er klart det ikke er alt vi får med oss, verken hjemme hos barna eller i det daglige i barnehagen*», likevel har man et ansvar om å bidra til alle barns trygghet og trivsel, og legge opp gode rutiner for hva man skal gjøre ved bekymring (Emilsen & Walsøe Lehn, 2020, s.132). Derfor er det viktig at hver og en setter seg inn i denne tematikken, jobber med å øke kompetansen innad i personalgruppen, og legger inn et godt forarbeid for å være forberedt og klare å fange opp barnas uttrykk som kan skape bekymring.

Lise forteller at det står i årsplanen deres at de skal ha fokus på «en barndom uten vold». Bente understreker også at i noen måneder må de gjennom disse temaene med barna, «*jobb jevnt og trutt med det gjennom hele året*» tilføyer Marte. Et godt forarbeid fordrer at personalet jobber systematisk med det, slik at det ikke bare tas opp i «store drypp», men at det jobbes med jevnlig slik at temaet kan bli ufarliggjort, og som et resultat kan føre til at det ikke lenger blir et vanskelig tema, men noe som kan føles mer naturlig og lett å ta opp. I den sammenheng må personalet på den ene siden arbeide for å være klar for de samtalene som barnet initierer selv, og som kan oppstå når som helst. På den andre siden vil det være vel så viktig at barnehagen trekker frem disse temaene i hverdagen, og legger til rette for å komme i dialog med barnet. Soltun barnehage har fastsatt i årsplanen at de *må* gjennom disse temaene i løpet av året. I den forbindelse forteller Bente at de har «snakkegrupper», mindre grupper barn som kan bidra til at alle får større sjanse til å være med, ta ordet og fortelle. Videre sier hun at de på denne måten kan få med seg ganske mye mer om barnas tanker og opplevelser enn de ellers gjør.

4.2.2. Snakkegrupper

Snakkegrupper er en arbeidsmåte som kan tilrettelegge for situasjoner som kan bidra til at barna, i samsvar med rammeplanen, får uttrykt sine følelser, tanker, meninger og erfaringer (Utdanningsdirektoratet, 2017, s.48). Som Öhman (2016, s.80) sier, kan planlagte samtaler ha som formål å synliggjøre barnas tanker og livsverden gjennom et forhåndsbestemt tema. Slike planlagte samtaler setter rammer rundt samtalen og gir personalet muligheten for å starte en dialog med barna ut fra det tema de ønsker å fokusere på. Som det står i teoridelen under «*bokutvalget i barnehagen*», kan det være godt for både barnet og den voksne å ha et felles utgangspunkt når man skal snakke om vanskelige tema. Bøker som tar opp tematikker som vold, overgrep eller psykisk helse kan være slike bøker.

Personalet i Soltun barnehage kan fortelle at de arbeider med vanskelige tema som vold, seksualitet, og grensesetting med barna. Lise som jobber med barn i alderen 1-3 år, sier at de har tatt i bruk enkle pekebøker som utgangspunkt for samtale, og til tross for at bokutvalget varierer på avdelingene etter aldersgruppen, kan Marte og Bente også meddele at de bruker bøker som en inngang til samtaler, der Bente sier at: *«bøkene setter jo i gang noen tankeprosesser, og kan være med på å så noen frø hos barnet»*. Som følge av dette kan man hevde at de planlagte samtalene som finner sted i disse gruppene kan legge til rette for at barna får mer kompetanse over hva som er lov og hva som ikke er lov når det kommer til deres liv og kropper.

Öhman (2016, s.79) trekker frem at det finnes mange ulike samtalsituasjoner i barnehagen, men at det ser ut til at de voksenplanlagte samtalene blir lagt større vekt på enn hverdagssamtalene. Imidlertid kan Marte og Bente fortelle at ut fra deres erfaringer er det i etterkant av det planlagte samtalene at barna velger å dele ting, og de konkluderer med at barna selv vet hvem som hører på. De legger ytterligere vekt på de planlagte samtalene i snakkegruppene som et grunnlag for at barna skal forstå at det som skjer med dem ikke er «normalt». Bente legger til at *«for de barna som vokser opp med vold, så er det din normale hverdag»*, men når personalet gjennom bøker, illustrasjoner og samtaler, viser at det som skjer med deg ikke er lov, så kan det sette i gang noe hos barnet som kan hjelpe de å innse dette. *«For de barna som opplever vold eller andre ting, kan bøkene få barnet til å føle seg mindre alene»*, sier Lise. Hun sier videre at de har et stort fokus på å bruke bildebøker i samtale med barn fordi barna ofte trenger noe visuelt. Basert på dette kan man gå ut fra at bildene og handlingen kan hjelpe barna å knytte egne opplevelser til boken, og at den på denne måten kan gi barnet en mening om sin egen livssituasjon. Lise forteller videre:

«Et barn som nylig hadde opplevd død i nær familie ble veldig opptatt av en bok som handlet om død, og var flere ganger og hentet den frem. Han hadde to sider han ville se og snakke om som viste to voksne som sto å gråt».

Basert på denne lille praksisfortellingen er det rimelig å anta at bøkene kan få en terapeutisk funksjon som kan hjelpe barn å bearbeide følelser og opplevelser (Øines, 2018, s.70). Som et resultat kan det føre til at barna velger å åpne opp om hvordan det selv har det, når det ser andre i samme situasjon.

5. Avslutning og konklusjon

I denne kvalitative studien gjør jeg rede for hva personalet i barnehagen anser som vesentlig for å møte barn i samtale om vanskelige tema, med utgangspunkt i intervju fra én barnehage. Problemstillingen lyder: *Hva anser pedagogiske ledere i barnehagen som vesentlig for å kunne møte barn i samtaler om vanskelige tema?*

Gjennom intervjuene mine kom jeg frem til to hovedfunn som drøftingen er basert på: å ha faglig kompetanse i teamet og å gjøre et godt forarbeid. Disse har jeg delt inn i kategoriene personlig kompetanse, personlig trygghet, et godt forarbeid, planlagte samtaler og snakkegrupper.

Når det kommer til hva som er av betydning når man skal møte barn i samtaler om vanskelige tema, viser det seg at personalet i Soltun barnehage vektlegger god *kompetanse* blant personalet. De er bevisst på betydningen av at hele personalgruppen har kunnskap om, og kompetansen til å ta imot barnet i samtaler som kan være vanskelige eller ubehagelige å snakke om. For å oppnå dette arbeider de ofte og systematisk med kompetanseheving i personalgruppen gjennom diverse møter og kurs, samt gjennom å ha en kontinuerlig dialog med hverandre og bruke nettsider for å gjøre seg kjent med temaet.

Når det kommer til *forarbeidet* blir det tydelig at de pedagogiske lederne vektlegger god kommunikasjon blant personalet. Dette innebærer at de deler erfaringer og reflekterer sammen for å styrke gruppens kompetanse slik at de vet litt om hvordan barn kan reagere i vanskelige samtaler og hvordan de vil møte dem. I forlengelsen av dette kan man forstå det som at et godt forarbeid handler om å være forberedt, og at personalets felles samtaler og refleksjoner er det som øker kunnskapen om et gitt tema. Det påpekes også at et godt forarbeid fordrer at man arbeider systematisk og jevnlig for å ufarliggjøre temaet, slik at det kan bli lettere å snakke om det. Personalet må derfor arbeide for å være klar for de spontane, ikke-planlagte samtalene, men også legge til rette for samtaler som kan gi barna større mulighet til å dele tanker og følelser. I denne oppgaven kommer det frem at Soltun barnehage har tatt i bruk *snakkegrupper* som en arbeidsmåte som kan legge til rette for situasjoner der barna får mulighet til å dele tanker og følelser i mindre grupper.

I denne sammenheng nevnes bøker som en viktig del av forarbeidet, som gir både voksne og barn et felles utgangspunkt for å snakke om vanskelige tema. I oppgaven nevnes det at personalet bøkene med alvorstunge tema, ofte kan være upassende for noen aldersgrupper slik at de burde brukes med omhu. Imidlertid nevnes det at de kan være gode hjelpemiddel i forarbeidet for å forberede seg til samtaler med barna. Et viktig punkt som også trekkes frem er at bøkene kan sette i gang noen tankeprosesser og så noen frø hos barna om deres livssituasjon. Bøkene får rett og slett en terapeutisk funksjon som kan hjelpe barna å bearbeide følelse og opplevelser. Videre ser man at dette kan resultere i at barna åpner opp om hvordan de selv har det. I denne oppgaven kommer det frem at vanskelige og ubehagelige samtaler kan oppstå når som helst, og det er derfor viktig å inkludere hele personalgruppen i barnehagens arbeid, og dele kunnskap for å øke personalets felles kompetanse, slik at alle evner å møte barna når de søker deg. Når personalet føler at de har god kunnskap om et tema, og en kompetanse om hvordan man kan gå frem i vanskelige situasjoner, legger det grunnlaget for at personalet føler seg trygge i sin rolle som omsorgspersoner.

Som en konklusjon ser man hvordan én barnehage har et ekstra fokus på bevisstgjøring rundt vanskelige tema, og arbeider jevnt og trutt med det gjennom hele året for å være et personal med kunnskap og kompetanse til å møte barn i samtaler om vanskelige tema. De legger også vekt på et godt forarbeid for å være forberedt på vanskelige situasjoner som kan oppstå, slik at personalet på den måten kan være trygge og stabile voksne for barna i barnehagen.

Helt til slutt sier Lise:

«Når du står i det er det egentlig veldig fint å få være en voksen som får lov til å gjøre det lille ekstra for det barnet som trenger det»

6. Litteraturliste

Askland, L. (2020). *Kontakt med barn. Innføring i barnehagelærerens arbeid på grunnlag av observasjon*. (3. utgave). Gyldendal

Barnehageloven. (2005). *Lov om barnehager* (LOV-2005-06-17-64). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64?q=barnehageloven>

Barnekonvensjonen. (2003). *FNs konvensjon om barnets rettigheter*.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf

Bergsland, M. D. & Jæger, H. (2014). Bacheloroppgaven. I M. D. Bergsland & H. Jæger (red.). *Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen* (s.51-86). Cappelen Damm Akademisk

Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving*. (7.utgave). Gyldendal

Eik, L. T., Steinnes, G. S. & Ødegård, E. (2020). *Fra intensjon til handling i barnehagen. Dilemmaer som omdreiningspunkt for kompetansebygging*. Fagbokforlaget

Emilsen, K. & Bratterud, Å. (2020). Dilemmaer og hindringer. I K. Emilsen (red.). *Dørstokkmila. Barnehagens vei fra magefølelse til melding*. (2.utgave). (s.65-76). Fagbokforlaget

Emilsen, K. & Bratterud, Å. (2020). Barnehagen som forebyggende arena. I K. Emilsen (red.). *Dørstokkmila. Barnehagens vei fra magefølelse til melding*. (2.utgave). (s.105-115). Fagbokforlaget

Gjems, L. (2011). Hverdagssamtalene – barnehagens glemte læringsarena?. I L. Gjems & G. Løkken (red.). *Barns læring om språk og gjennom språk. Samtaler i barnehagen*. (s.43-64). Cappelen Damm Akademisk

Høigård, A. (2019). *Barns språkutvikling, muntlig og skriftlig*. (4. utgave). Universitetsforlaget

- Killén, K. (2012). *Forebyggende arbeid i barnehagen. Samspill og tilknytning*. (2. utgave). Kommuneforlaget
- Kvam, M. H. (2012). *Filiokus og Blåmann-Klåmann. Fortellingen om en vond hemmelighet*. Hertervig Forlag
- Larsen, A. K. (2017). *En enklere metode. Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*. (2. utgave). Fagbokforlaget
- Moe, T. & Gotvassli, K. Å. (2020). Ledelse – Endring og utviklingsarbeid. I K. Emilsen (red.). *Dørstokkmila. Barnehagens vei fra magefølelse til melding*. (2. utgave). (s.81-103). Fagbokforlaget
- Pettersvold, M. (2018). Lesing i barnehagen – et bidrag til danning og demokrati. I T. Solstad, T. T. Jansen & A. M. Øines. *Lesepraktiser i barnehagen. Inn i litteraturen på mange måter*. (s.111-121). Fagbokforlaget
- Reneflot, A., Stene-Larsen, K. & Myklestad, I. (2019, 24. juni). *Vold og seksuelle overgrep*. FHI. <https://www.fhi.no/nettpub/hin/skader/vold/>
- Rhedin, U. (2001). *Bildeboka: på väg mot en teori*. Alfabeta bokförlag.
- Sandvik, M. & Spurkland, M. (2008). Allan, Angelika og Albert Åberg = sant! I S. Kibsgaard (red.). *GLSM i barnehagen*. (s.62.73). Universitetsforlaget
- Solstad, T. (2016). *Samtaler om bildebøker i barnehagen – en vei til opplevelse, lek og meningsskaping*. Universitetsforlaget.
- Solstad, T. (2016). Litterære samtaler i barnehagen. I L. Gjems & G. Løkken. (red.). *Barns læring om språk og gjennom språk. Samtaler i barnehagen*. (s. 92-116). Cappelen Damm Akademisk

Solstad, T. (2018). Bildeboka- den viktigste boka i barnehagen. I T. Solstad, T. T. Jansen & A. M. Øines. *Lesepraksiser i barnehagen. Inn i litteraturen på mange måter.* (s.43-59). Fagbokforlaget

Sommer, D. (2014). *Barndomspsykologi. Små barn i en ny tid.* Fagbokforlaget

Søftestad, S. (2005). *Seksuelle overgrep. Fra privat avmakt til tverretattlig handlekraft.* Universitetsforlaget

Syversen, T. G. (2020). *Litteraturarbeid i barnehagen.* Fagbokforlaget

Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder.* (5. utgave). Fagbokforlaget

Utdanningsdirektoratet. (2017). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.* Fastsatt av kunnskapsdepartementet.
<https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>

Öhman, M. (2016). *Samtaler og samspill med barn. Mer enn bare snakk.* Pedagogisk Forum

Øines, A. M. (2018). Hva er bra for barn å lese? I T. Solstad, T. T. Jansen & A. M. Øines. *Lesepraksiser i barnehagen. Inn i litteraturen på mange måter.* (s.65-79). Fagbokforlaget

Øines, A. M. (2018). Hvordan har lesepraksisen endret seg etter høytlesningsprosjektet? I T. Solstad, T. T. Jansen & A. M. Øines. *Lesepraksiser i barnehagen. Inn i litteraturen på mange måter.* (s.83-91). Fagbokforlaget

7. Vedlegg

7.1. Intervjuguide

Innledning:

1. Hvor lenge har du jobbet i barnehage?
2. Hvilken stilling har du?
3. Hvor stor er barnehagen?
 - a. Avdeling- eller basebarnehage?
4. Hvor mange barn er det på avdelingen/basen din?
 - a. Hvor gamle er barna?

Intervju spørsmål:

1. Hva mener du ligger i ordene vanskelige tema?
 - a. Hva mener du er vanskelige tema å snakke med barn om?
2. Hvordan går dere frem når dere skal snakke om «vanskelige tema» med barna?
3. Har du noen konkrete opplevelser med å snakke med barn om disse temaene?
 - a. Hvordan opplevde du det?
4. Har dere bøker som omhandler «vanskelige tema» i barnehagen?
 - a. Hvis ja, hvilke? Hvilke tema tar de opp?
 - b. Hvis nei, hvorfor ikke?
5. Hva var bakgrunnen for at dere tok slike bøker med inn i barnehagen?
6. Hva mener du om slike typer bøker (eks. Sinna mann, håret til mamma, krigen osv.)?
7. Hvordan arbeider dere med disse bøkene i barnehagen (erfaringer)?
 - a. Hvor oppbevarer dere disse bøkene?
 - b. Hvem har tilgang til bøkene?
 - c. I hvilke situasjoner leser dere disse bøkene?
 - d. Hvor mange barn pleier å være med?
8. Hvilke erfaringer har du med å bruke bøker som hjelpemiddel til å snakke med barn om vanskelige tema?
9. Hvis dere har brukt slike bøker aktivt: hvilke tilbakemeldinger/reaksjoner har dere fått fra foreldrene?
 - a. Hvordan har barna reagert på disse bøkene?
10. Hvordan kan personalet bli tryggere på å snakke med barna om «vanskelige tema»?

Avslutning:

Er det noe mer du ønsker å snakke om?

7.2. Informasjon- og samtykkeskjema

Vil du delta i bachelorprosjektet

«Barnehagens praksis i bruk av bildebøker med «kontroversielle» tema»

Jeg heter Malin Serine Sarnes og går fordypningen *mangfoldig språkmiljø i barnehagen* på Dronning Mauds Minne høgskole. Dette er et spørsmål til deg om å delta i et bachelorprosjekt hvor formålet er å finne ut av *hvordan barnehagen bruker bøker om «vanskelige» tema*. I dette skrivet gir jeg deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med dette prosjektet er å finne ut av hvordan barnehagen bruker bøker for å snakke med barna om såkalte «kontroversielle» tema, temaer som kan være utfordrende å snakke om. Jeg ønsker å finne ut av hvordan barnehagen bruker bøker som omhandler disse temaene i barnehagen sammen med barna. Informasjonen du gir vil bli brukt for å svare på problemstillingen i bacheloroppgaven min.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning er ansvarlig for prosjektet. I dette prosjektet har jeg, som student, ansvar for gjennomføringen sammen med Dronning Mauds Minne Høgskole.

Hva innebærer det for deg å delta?

Jeg ønsker å intervju fagarbeidere, assistenter, barnehagelærere og pedagogiske ledere. Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du deltar i et intervju, det vil ta deg ca.30-45 min. Jeg kan sende intervju spørsmålene i forkant slik at du kan forberede deg og notere ned noen stikkord, hvis ønskelig.

Intervjuet kan bli holdt via zoom hvis det passer best for dere.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke ditt samtykke fram til prosjektets slutt, uten å oppgi noen grunn.

Hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg og arbeidsplassen din til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og alle navn anonymiseres. Når prosjektet er ferdig og vurdert, blir disse opplysningene slettet.

Prosjektet skal avsluttes 29. april 2022.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig (Veileder):

Sissel Dahlen Fjæran

Marit Semundseth

Student:

Malin Serine Sarnes

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Barnehagens praksis i bruk av bildebøker med «kontroversielle» tema*. Jeg samtykker til:

å delta i dette intervjuet.

Dato:

Siden prosjektet ikke er behandlet av NSD, kan jeg/vi ikke innhente din underskrift. Samtykket blir derfor gitt ved at du krysser av i boksen ovenfor.